

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

"ЗАТВЕРДЖЕНО "

на конференції трудового колективу

Протокол № 16 від 30.08.2013 р.

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ДО 2020 РОКУ**

Харків, 2013

Наукове керівництво: докт. екон. наук, професора Пономаренка В. С.

Укладачі: Пономаренко В. С.

Афанасьєв М. В.

Полякова Г. А.

Єрмаченко В. Є.

Отенко В. І.

Зима О. Г.

Ольховська В. В.

Подано концепцію розвитку Харківського національного економічного університету до 2020 року, яка побудована на підвалинах концепції розвитку економічної освіти України, де взаємопов'язані її елементи: місія, мета, принципи, концептуальні положення, умови їх реалізації, і на основі концептуальних засад розвитку Харківського національного економічного університету, що затверджені у 2007 році. Кожна з наведених умов реалізації концептуальних положень може бути здійснена в рамках одного або декількох напрямів роботи університету, а саме: навчальної, наукової, методичної, виховної, міжнародної, через виконання сукупності стратегічних та поточних завдань, які складають програму розвитку університету.

© Харківський національний
економічний університет, 2013

© Наукове керівництво
докт. екон. наук, професора
Пономаренка В. С., 2013

Вступ

Ми навчаємо вчитися, мислити, працювати.

Ми вважаємо, що недостатньо передати студенту знання – потрібно навчити їх ефективно використовувати.

Ми вважаємо, що недостатньо навчити ефективно використовувати знання – потрібно навчати їх продукувати.

Розробка та вдосконалення концептуальних засад розвитку Харківського національного економічного університету на період до 2020 року фактично здійснювалися із залученням широкого університетського загалу з їх обговоренням у трудових колективах, на засіданнях вченої ради університету, вчених рад факультетів та кафедр. Основою цієї редакції концептуальних засад розвитку університету є положення, викладені у статті ректора університету [7], й концептуальні засади розвитку ХНЕУ в редакції, що затверджена конференцією трудового колективу, протокол № 2 від 31 серпня 2006 р.

У чинній редакції враховано всі зауваження, що надійшли до редакційної комісії як від трудових колективів, так і від окремих викладачів та співробітників протягом 2007 – 2011 років.

Концепція розвитку будь-якої організації не може не враховувати стан розвитку суспільства в цілому та в конкретній країні зокрема. Більшість вітчизняних і зарубіжних вчених підтримує ту точку зору, що наразі світова цивілізація переживає перехід до постіндустріального суспільства. Зрозуміло, що різні країни знаходяться на різних стадіях цього переходу. Якщо розвинуті країни належать до суспільства, де на перше місце виходять інтелектуальні ресурси, то Україна ледь підійшла до інформаційно-комунікаційного суспільства.

Тому, в першу чергу, потрібно реорганізувати економіку за моделлю "інформаційне суспільство". Крім того, маємо досягти того, що інформація стане в повній мірі товаром, і тільки потім ми підійдемо до початку формування суспільства, яке базується на симбіозі інформаційно-комунікаційних технологій та людського інтелекту, суспільства, де креативні фахівці створюють нові знання, де працює колективний розум і в результаті продукуються знання, що не є сумою індивідуальних

інтелектуальних результатів, а мають синергетичну компоненту і носять суспільний характер. Характерною рисою економіки знань є їх фундаменталізація, оскільки виникає потреба в переосмисленні основних парадигм та фундаментальних принципів природи і суспільства, що необхідно для забезпечення нової якості технологічного розвитку суспільства.

Найбільш розвинуті країни вже впритул підійшли до формування економіки знань, як це зазначає у своїй статті М. Згуровський [3]. Дійсно, з інформаційно-технологічної точки зору вони набагато випередили Україну, але з гуманітарних позицій не все так безхмарно. У більшості розвинутих країн упродовж сотень років культивувався індивідуалізм, пріоритет власних або сімейних інтересів над суспільними, була сформована відповідна моральність, однак економіка поки що фактично стоїть над соціумом, а не обслуговує його. Усе це не завадило їм досягти високих показників соціально-економічного розвитку в період індустріального та початкових етапів постіндустріального суспільства.

При переході до нового типу суспільства, що базується на економіці знань, виникають нові вимоги до особистості, які обумовлені специфікою колективного створення новітніх знань. Розробники засад погоджуються з думкою М. Згуровського, який вважає, що традиційні піраміди та вертикалі влади не зможуть забезпечити мережний характер до формування нових знань [3]. Вони створюються у розгалуженій мережі людей та організацій без урахування внутрішніх і зовнішніх кордонів. Така технологія створення нового інтелектуального продукту обумовлює, на погляд автора, суспільний характер останнього і вимагає помірного рівня індивідуалізму та високого рівня самоорганізації і моральності творчої особистості. Виховання такої особистості є дуже непростою проблемою і потребує багато часу та титанічних зусиль, але без цього можна й не мріяти про суспільство, що побудоване на економіці знань. Дуже влучно з цього приводу сказав Ф. Рабле: *"Знання поза совістю веде до руйнації душі"*.

В Україні впродовж сторіч спрацьовував принцип самоорганізації в суспільному житті, тому не індивідуалізм, а деяка соціальність була притаманна нашому народу і наразі ним не зовсім втрачена. Підтвердженням цієї тези є робота поета та історіографа Юрія Липи:

"Не чистий індивідуалізм є характерним для українця, лишень українська асоціативна група, громада, артіль" [6].

Ця риса українського народу свідчить про те, що у сенсі самоорганізації та моральності ми стоїмо ближче до суспільства, побудованого на економіці знань, за деякі економічно розвинуті країни. Такий висновок дає надію, що через розумний проміжок часу ми увійдемо в глобальну економіку знань, а не залишимося на узбіччі шляху до неї.

Таким чином, стратегічною метою розвитку нашої держави має бути розбудова суспільства, що базується на економіці знань, де головним буде підвищення якості та рівня життя українського народу, де економіка буде для людей, а не навпаки. Вона може бути реалізована через системну роботу всього загалу зі створення інформаційного суспільства, паралельне запровадження мережних технологій і створення новітніх знань як основи економіки знань.

Але ця теза не охоплює гуманітарний, морально-етичний бік питання. На погляд розробників, без виховання громадянина з відповідними якостями, які базуються на економіці знань, суспільство розвиватися не буде. Тому одним із головних завдань нашої держави є формування і виховання творчої особистості та її соціалізація з використанням тих надбань, які історично притаманні українському народу.

Реалізація зазначеної стратегічної мети потребує спільної роботи установ влади, науки, освіти, культури, засобів масової інформації, бізнесу та ін. Тільки робота всього суспільного загалу в одному напрямку може дати позитивний результат.

Концептуальні положення розвитку університету

У контексті викладеного роль освіти і науки суттєво зростає, вони стають чи не головною рушійною силою розвитку суспільства. Звідси виходить, що маємо формувати концепцію розвитку економічної освіти в Україні як складової освіти в цілому.

Будь-яка концепція має починатися з формулювання місії, і якщо її розглядати із суспільної точки зору як соціальне призначення економічної освіти, то можна погодитись з визначенням, що зазначене у джерелах [4; 8]: **"Місія економічної освіти – розвиток і використання економічної освіти**

для формування творчої особистості, підвищення якості життя народу і прогресивного розвитку суспільства".

З точки зору запропонованої стратегічної мети розвитку нашої держави та місії економічної освіти мета розвитку економічної освіти України залишається актуальною: **"Метою розвитку економічної освіти є створення засад для інтенсивного накопичення соціально-економічних знань і оптимізація їх використання як головного потенційно необмеженого ресурсу розвитку українського суспільства і його соціально орієнтованої економіки"** [4; 8].

Концепція розвитку Харківського національного економічного університету будується на підвалинах концепції розвитку економічної освіти України в цілому і має структуру, що наведена на рисунку, де показано взаємозв'язок елементів концепції: місії, мети, принципів, концептуальних положень і умов їх реалізації, напрямів діяльності університету у функціональному розрізі та конкретних завдань за напрямками роботи.

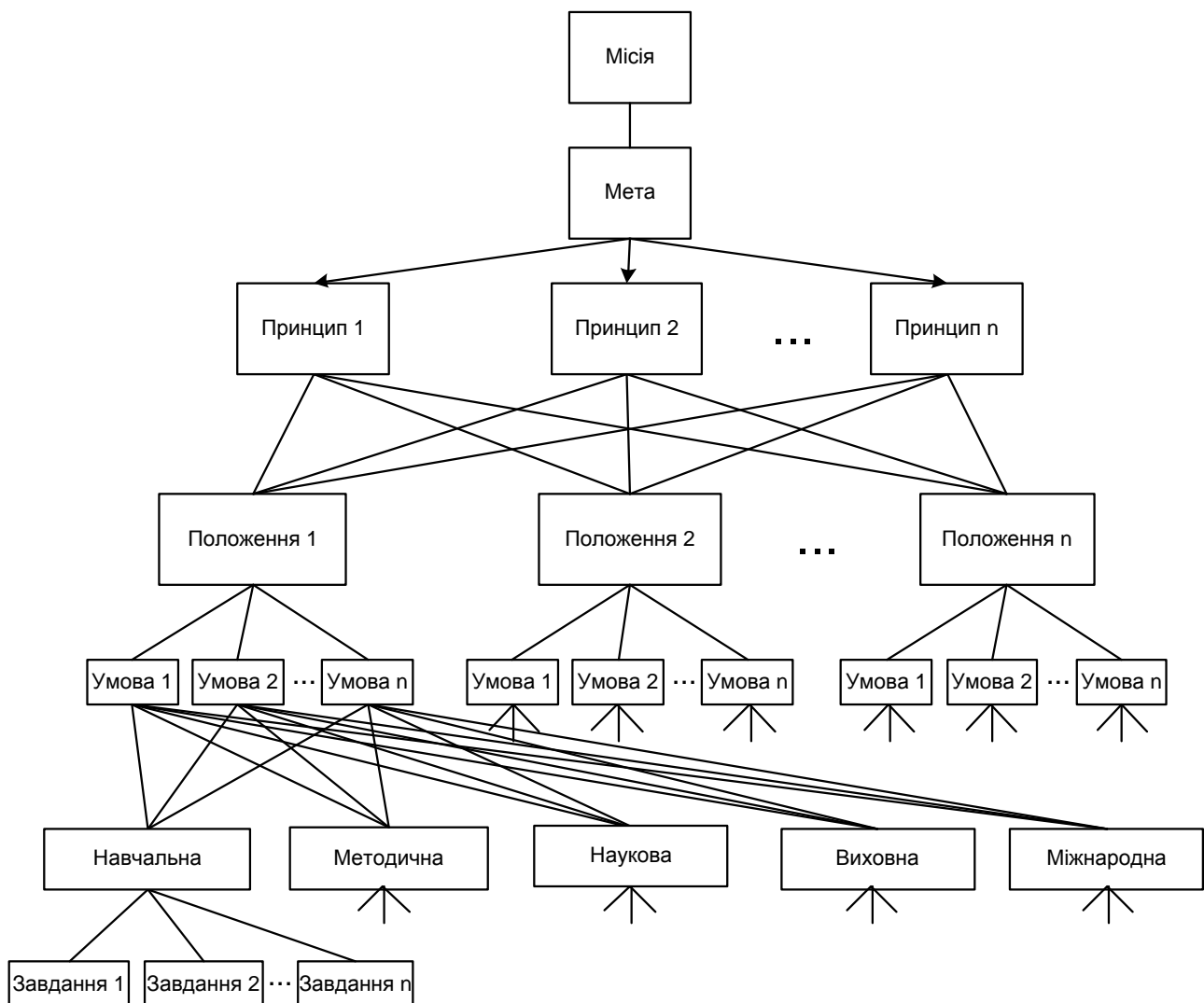

Рис. Взаємозв'язок елементів концепції

У розвитку визначення місії економічної освіти місія економічного університету має підкреслити більш рельєфно сферу діяльності майбутніх фахівців та невіддільність науки від практики.

Таким чином, пропонується така редакція **місії Харківського національного економічного університету**: *формування творчої, всебічно розвинутої особистості, справжнього професіонала для наукової та практичної роботи у сфері суспільно-економічної діяльності з метою підвищення рівня та якості життя людей і прогресивного розвитку суспільства.*

Виходячи із прийнятої місії, **стратегічною метою розвитку університету є: підвищення якості підготовки фахівців до рівня, що забезпечить їм можливість зайняти достойне місце в соціумі та**

успішно працювати за фахом у розбудові суспільства, яке базується на глобальній економіці знань.

Отже, університет має такі підцілі розвитку:

перша – формування інтелектуальної еліти суспільства в економічній сфері. Вона може бути реалізована тільки із залученням найбільш здібних і креативних студентів, питома вага яких за найбільш оптимістичними даними досягає 10 %;

друга – формування висококваліфікованих професіоналів за ліцензованими та акредитованими спеціальностями;

третя – формування та утримування конкурентного статусу університету в підготовці компетентних і конкурентоспроможних фахівців в економічній сфері.

Функціонування університету здійснюється під впливом двох взаємодоповнюючих процесів: з одного боку, процесу формування потреб суспільства у висококультурних, всебічно розвинутих, творчих особистостях, фахівцях відповідного профілю та якості; з другого – процесу формування множини можливостей, що обумовлені загальним рівнем культури у суспільстві, законодавчою базою, відомчою нормативною базою, наявністю ресурсів усіх видів, а саме: матеріальних, фінансових, трудових та інформаційних.

У часовому аспекті формування потреб обумовлюється не тільки поточними замовленнями, а й вимогами стратегії розвитку суспільства. Ця стратегія має визначати структуру, кількісні та якісні характеристики потреб у фахівцях на найближчу перспективу та, що більш важливо, зробити прогноз їхніх змін упродовж майбутніх 15 – 20 років.

З кількісної точки зору формування потреб обумовлено не тільки замовленнями того чи іншого виробничого сектору економіки, а й потребами домогосподарств, духовними, творчими потребами кожного громадянина. Причому духовні та творчі потреби особистості в суспільстві, що базується на економіці знань, будуть відігравати все більшу роль, оскільки формування знань, буде носити мережний характер і не буде пов'язане обов'язково з конкретним робочим місцем.

У стратегії розвитку університету маємо брати до уваги тенденції кількісних і якісних змін названих потреб. При цьому необхідно врахувати перехідний, часом біфуркаційний характер розвитку суспільства і

передбачати власний організаційний, інтелектуальний і методичний вплив на їх трансформацію, оскільки університет повинен не тільки існувати у зовнішньому середовищі, а й активно його формувати, розвиваючи внутрішнє освітнє середовище.

Процес формування множини можливостей має також бути керованим на поточному й стратегічному інтервалах часу через вплив на зовнішнє середовище при створенні законодавчої, нормативно-відомчої бази та отриманні іззовні всіх видів ресурсів.

Таким чином, в узагальненому вигляді головним завданням управління університетом є гармонізація на різних інтервалах часу впливу зовнішніх процесів з ефективним використанням власних ресурсів для виконання своєї місії та досягнення поставленої мети.

Основною рисою функціонування та розвитку ХНЕУ має виступати інноваційність.

Завданнями управління інноваційним розвитком університету є:

1. Забезпечення позиціонування університету у світовому освітньому просторі на основі формування достойного іміджу університету (бренда), міжнародної репутації, реалізації єдиної кредитно-трансферної системи, конкурентних переваг у науковій сфері, висвітлення результатів наукової та науково-дослідної діяльності у світовому просторі.

2. Управління якістю освіти на інноваційній основі шляхом створення сучасних умов, що забезпечують модернізацію освітнього процесу; досягнення позитивної динаміки результатів освіти.

3. Створення освітньо-інноваційного та інформаційно-навчального середовища шляхом упровадження сучасних досягнень науки, техніки, технологій, реалізації компетентнісного підходу, застосування інформаційно-комунікаційних технологій, електронних засобів навчання та управління, розробки і впровадження педагогічних інновацій.

4. Розвиток ресурсного потенціалу: наукового, кадрового, організаційного та матеріально-технічного.

5. Формування інноваційної корпоративної культури університету, основними рисами якої є партисипативна основа взаємодії керівників, викладачів, студентів, батьків; спрямованість на інноваційну діяльність та режим саморозвитку, соціальна підтримка і захист суб'єктів освітнього процесу.

Методологічною базою управління університетом мають бути: системний аналіз, ситуаційно-ресурсний, синергетичний, кваліметричний і людиноцентричний підходи, посилення функцій управління на рефлексивній основі, тобто діагностики й моніторингу.

При розробці концептуальних положень розвитку університету необхідно враховувати головні принципи, які окреслюють їх загальний зміст, множину можливих об'єктивних умов реалізації та, врешті-решт, завдань щодо його розвитку.

Принципи – це абстраговані, узагальнені уявлення, які дають можливість тим, хто на них спирається, правильно формувати свою поведінку, свої дії, своє ставлення до чогось. Принципи, що визначені в організації, дають конкретному співробітнику концептуальну етичну платформу для прийняття рішень, вчинків, дій і взаємодій [2].

Коли формується множина конкретних завдань з реалізації місії та досягнення мети, необхідно обов'язково перевіряти, чи не суперечать вони головним принципам. До таких принципів пропонується віднести:

1. Безперервність освіти, її системність та систематичність.
2. Відкритість освіти.
3. Гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей.
4. Органічний зв'язок із світовою та національною історією, культурою, традиціями.
5. Гнучкість освітньої діяльності.
6. Пріоритет наукових досліджень.
7. Інноваційність навчального процесу.
8. Єдність фундаментальності та фаховості змісту освіти.
9. Корпоративність, партнерство (співнавчання) всіх учасників освітньої діяльності в університеті.
10. Принципи діяльнісного та контекстного навчання.

Зміст цих принципів досить просто інтерпретувати, виходячи з їхніх назв.

Розвиток університету аж до суспільства, що будується на економіці знань, має проходити певною траєкторією, і її варіативність має бути в межах, які задані принципами, концептуальними положеннями та умовами їхньої реалізації. Виходячи з цього, прийняті такі сім положень.

Положення перше

Університет готує фахівців чотирьох рівнів:

1. Бакалавр за напрямом підготовки (спеціальністю).

Пропонується таке визначення цього рівня вищої освіти. Бакалавр – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної загальної середньої освіти отримала повну вищу освіту, володіє освітянськими та професійними компетентностями, що передбачені державним стандартом для певного напрямку підготовки (спеціальності), на рівні, який дозволяє в достатній мірі здійснювати професійну діяльність на посадах, що відповідають чинним Національному класифікатору України "Класифікатор професій" ДК 003:2010 та Довіднику класифікаційних характеристик професій працівників.

Таке визначення рівня бакалавра адекватне реальній ситуації, що склалася зараз у системі вищої економічної освіти, враховує закордонний досвід і відповідає інтересам суспільства, оскільки дозволить випустити після 4 років навчання на ринок праці фахівців з повною вищою економічною освітою.

У рамках кожного напрямку підготовки (спеціальності) на бакалаврському рівні в університеті формуються спеціалізації (професійні спрямування). З точки зору потреб студента та суспільства вони формуються на підвалинах солідної фундаментальної підготовки з метою поглиблення професійності випускника, скорочення терміну його адаптації на робочому місці за рахунок укріплення компетентності, що необхідна у конкретній сфері його майбутньої діяльності.

З точки зору змісту навчального процесу вони окреслюються набором додаткових компетентностей або поглибленням перерахованих у стандарті за даною спеціальністю і забезпечуються набором пакетів варіативних дисциплін за вибором студента та місцем практики.

2. Магістр за спеціальністю.

Пропонується таке визначення цього рівня вищої освіти. Магістр – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти особи, яка на основі повної вищої освіти здобула освітянські та професійні компетентності, що передбачені державним стандартом для певної спеціальності, на рівні, який дозволяє в повній мірі здійснювати високопрофесійну діяльність інноваційного характеру та керівну роботу згідно з чинними Національним класифікатором України "Класифікатор професій" ДК 003:2010 та Довідником класифікаційних характеристик професій працівників.

У рамках кожної спеціальності провідними професорами формуються магістерські програми професійного та наукового спрямування.

Магістерські програми наукового спрямування мають надати майбутньому магістру компетентності, що передбачені стандартом з даної спеціальності, дозволяють проводити науково-дослідні, проектно-конструкторську та викладацьку роботи і формувати у нього додаткові компетентності, що обумовлені специфічним змістом даної конкретної програми.

Магістерські програми професійного спрямування формуються для реалізації потреб суспільства у фахівцях, які можуть здійснювати високопрофесійну діяльність інноваційного характеру та керівну роботу в рамках даної спеціальності. Кожна магістерська програма професійного спрямування має сформувати у майбутнього магістра компетентності, що передбачені стандартом з даної спеціальності, та додаткові компетентності, що обумовлені специфічним змістом даної магістерської програми.

3. Кандидат економічних наук (доктор філософії) – науковий ступінь. Він присвоюється особам, які мають повну вищу освіту, освітньо-кваліфікаційний рівень магістра, глибокі фахові знання і захистили дисертацію, що містить нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання і мають істотне практичне значення для економічної науки.

4. Доктор економічних наук – вищий науковий ступінь. Він присвоюється особам, які мають науковий ступінь кандидата наук (доктора філософії), глибокі фахові знання і значні досягнення в економічній науці, підтверджені публікаціями у вітчизняних та зарубіжних спеціальних виданнях. Присвоєння вищого наукового ступеня здійснюється після захисту докторської дисертації або положень монографії, що містять нові науково обґрунтовані результати в галузі економічної науки, які у сукупності розв'язують важливу наукову або науково-прикладну проблему.

Умовами реалізації першого положення є:

1. Підготовка, обґрунтування і підтримка у Верховній Раді нового Закону України "Про вищу освіту", де будуть визначені освітньо-кваліфікаційні рівні згідно з Національною рамкою кваліфікацій.

2. Підготовка, обґрунтування та підтримка пропозицій до Міністерства праці та соціальної політики України й Міністерства освіти і науки України (МОН України) щодо внесення змін у Національний класифікатор України "Класифікатор професій" ДК 003:2010 та Довідник класифікаційних характеристик професій працівників.

3. Спільне проведення з науковими установами НАН України маркетингових досліджень щодо визначення потреб суспільства у фахівцях за напрямками підготовки та спеціальностями, які готуються в університеті, на період до 2020 року та на більш віддалену перспективу і на їхній основі підготовка пропозицій до МОН України, Міністерства праці та соціальної політики:

стосовно змін до Переліку напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями спеціаліста і магістра, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 787, з представленням множини компетентностей, якими мають володіти майбутні фахівці за спеціальностями, що пропонуються;

стосовно змін до переліку наукових спеціальностей з проектами відповідних паспортів з обґрунтуванням їх зв'язку з переліком навчальних спеціальностей;

щодо переліку напрямів підготовки, спеціальностей бакалаврського рівня, спеціалізацій та магістерських програм з обґрунтуванням і представленням відповідних додаткових компетентностей.

4. Представлення результатів маркетингових досліджень у вигляді прогнозів трансформації переліку напрямів підготовки, спеціальностей зі спеціалізаціями та магістерськими програмами, які мають бути основою для складання плану проведення наукових досліджень та підготовки кандидатів і докторів наук, що будуть у майбутньому забезпечувати науково-навчальний процес.

5. Підготовка системи заходів для забезпечення написання та захисту кандидатських і докторських дисертацій за спеціальностями, що необхідні університету, де потрібно передбачити розширення переліку наукових спеціальностей в існуючих спеціалізованих вчених радах, відкриття нових спеціалізованих рад та укладання угод щодо взаємного обміну здобувачами з іншими університетами й науковими організаціями.

Положення друге

Наукова робота професора та провідного доцента відносно викладацької первинна. Пріоритетність науки обумовлена тим, що викладач тільки тоді може навчити студента використовувати свій інтелект для пошуку і засвоєння вже існуючих відповідних знань та синтезувати нові знання, коли сам проводить наукові дослідження. Лише в даному випадку він зможе прищепити студенту цікавість до творчої роботи та не буде ретранслятором або гучномовцем, який переказує підготовлений текст, оскільки наразі є технічні засоби, що роблять це більш ефективно, і студенти мають до них доступ.

Провідні професори та доценти не з'являються спонтанно, їх необхідно виховуються зі студентів, аспірантів та асистентів на кафедрах і в наукових лабораторіях у процесі проведення наукових досліджень. Безперервність цього процесу обумовлює високий рівень відповідальності повсякденної праці всього професорсько-викладацького складу (ПВС) університету.

Умовами реалізації другого положення є:

1. Подальший розвиток Науково-навчально-виробничого центру з інноваційної підготовки фахівців, до якого увійшли: як науковий заклад – Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (НДЦ ІПР НАН України), як навчальний заклад – Харківський національний економічний університет, як споживачі (виробники) – промислове підприємство "Південкабель" та комерційний банк "Грант".

У рамках функціонування цього центру поряд з існуючими віртуальними банком, бухгалтерією та біржою мають бути створені віртуальні підприємства та організації для виконання наскрізних лабораторних робіт, проходження навчальних практик або тренінгів. Для підтримки життєздатності центру необхідне забезпечення взаємної моральної та матеріальної зацікавленості кожного елемента в ланцюзі **"науковець – викладач – практичний працівник – студент"**.

2. Створення і розвиток конкурентних переваг університету в науковій сфері через формування 5 – 6 наукових шкіл як "точок зростання". Формування і підтримка університетом їхнього іміджу через ЗМІ. У рамках кожної наукової школи має бути організовано не менше однієї міжнародної конференції на рік. Не рідше одного разу на три роки за результатами їхніх досліджень має бути видана монографія. Кожен

науковець протягом року повинен брати участь не менше ніж у трьох загальнонаціональних або міжнародних конференціях.

3. Забезпечення умов для оприлюднення результатів наукових досліджень науковців, викладачів, докторантів, аспірантів та студентів університету через наукові журнали, збірники наукових робіт, брошури, монографії, в тому числі на гонорарній основі, висвітлення результатів наукових досліджень на офіційному сайті ХНЕУ, сайтах факультетів і кафедр.

4. Оприлюднення результатів наукових досліджень має дублюватися в реферативному або повному обсязі англійською мовою як у вітчизняних, так і закордонних наукометричних базах даних на кшталт SCOPUS.

5. У рамках наукових шкіл планування наукових досліджень має здійснюватися таким чином, щоб кожен рік були захищені не менше чотирьох кандидатських дисертацій та одна докторська протягом трьох років.

6. Забезпечення високої якості монографій, кандидатських та докторських дисертацій за рахунок удосконалення атестаційної процедури й підвищення відповідальності завідувачів кафедр. Для уникнення випадків некоректного застосування літературних джерел використовувати надалі та вдосконалювати комп'ютерний контроль і аналіз наукових текстів в аспірантурі та методичному відділі.

7. Забезпечення участі науковців університету в експертних радах МОН України, ДАК, науково-методичних комісіях, у вагомих профільних громадських організаціях.

8. Організація морального та матеріального заохочення керівників шкіл як носіїв конкурентних переваг університету. Оплата праці докторів наук, що забезпечують конкурентні переваги університету, має бути вищою за ту, що отримують у наукових організаціях та інших університетах.

9. Упровадження науково-дослідних та проектно-конструкторських розробок у навчальний процес через наповнення ними змісту лекційного матеріалу, тренінгів, практичних та лабораторних робіт.

Проведення постійно діючих кафедральних або міжкафедральних науково-методичних семінарів.

Реалізація, як правило, ланцюга: звіт з наукової або проектної роботи – презентація основних результатів дослідження – монографія – навчальний посібник – тренінг, завдання до семінарських або практичних занять, лабораторна робота – підручник або електронний підручник як результат упровадження.

Виділення в навчальних планах певного часу на проблемні заняття, на яких викладачі будуть викладати студентам нові парадигми, обґрунтовані в дисертаціях та фундаментальних наукових дослідженнях за замовленням МОН України.

10. Запровадження системи залучення студентів до виконання науково-дослідних та проектно-конструкторських робіт. Розробка системи зарахування їх роботи як форми поточного та підсумкового контролю за відповідними дисциплінами (ІНДЗ, курсові проекти, дипломні проекти та роботи). Для викладачів, які цим займаються, передбачені списання нормованого навантаження та врахування цієї роботи при розрахунку розміру матеріального заохочення через нарахування бонусних балів від завідувача кафедри, декана факультету, проректора.

11. Здійснення відбору магістрів в аспірантуру, перш за все, за науковими, а не лише навчальними результатами з проходженням, як правило, річного стажування як стажера-дослідника або викладача-стажера. Кандидат на вступ до аспірантури, як правило, має надрукувати не менше однієї статті у фаховому виданні та виступити на науковій конференції за фахом. В аспірантурі магістри професійного спрямування мають здавати різницю в навчальних планах порівняно з магістрами наукового спрямування.

12. Суттєве підвищення зацікавленості професорів та провідних доцентів у керівництві підготовкою дисертацій через розробку системи матеріального та морального заохочення успішних керівників і передбачення відповідальності за неякісне виконання своїх обов'язків.

13. Запровадження системи конкурсного відбору підручників, навчальних посібників, конспектів лекцій, змісту семінарських, практичних та лабораторних робіт із залученням замовників випускників ХНЕУ та з використанням зовнішнього рецензування. Передбачення системи матеріального та морального заохочення як рецензентів, так і переможців конкурсів.

Підтримка та заохочення створення і впровадження у навчальний процес повнофункціональних електронних підручників з навчальних дисциплін.

14. Забезпечення поетапного переходу на однозмінний режим роботи університету за рахунок введення в дію додаткових навчальних аудиторій з метою підвищення ефективності використання навчального часу студентів та робочого часу викладачів з урахуванням необхідності інтенсифікації наукової роботи.

15. Створення на базі ХНЕУ наукового парку з метою формування науково-дослідного фонду університету для держзамовлення на інноваційні розробки, активізації проведення науково-дослідних робіт (НДР) студентів, аспірантів та молодих вчених (докторантів) і використання результатів проведення НДР студентів, аспірантів та докторантів.

16. Створення навчально-виробничих, науково-інноваційних структур, які об'єднують науково-педагогічний потенціал університету та можливості великих підприємств, фірм, науково-дослідних інститутів (НДІ) регіону. Створення на базі університету регіональних науково-методичних центрів, спільних навчально-наукових центрів із зарубіжними вищими навчальними закладами (ВНЗ) та іншими організаціями.

17. Запровадження на постійній основі проведення круглих столів, семінарів із залученням роботодавців, студентів, викладачів, науковців щодо обміну пропозиціями з удосконалення навчального процесу з метою його подальшої адаптації до вимог ринку праці, створення привабливого іміджу університету серед роботодавців, а також планування наукових досліджень, що відповідають потребам сучасного бізнесу.

18. Розвиток наукового співробітництва із зарубіжними ВНЗ та науковими центрами і збільшення обсягу фінансування НДР за рахунок активізації роботи щодо участі в конкурсах, грантах, особливо в галузі міжнародних наукових та інших програм.

19. Розроблення програми багатосторонньої підтримки молодих викладачів та науковців з метою їх закріплення у ВНЗ і творчого зростання, створення сприятливих умов для реалізації інтелектуального потенціалу ПВС і молодих вчених у навчально-науковому процесі. Розширення джерел фінансування та розробка форм стимулювання

наукової роботи студентів; розвиток системи цільових і іменних стипендій.

20. Запровадження конкурсу "Найкращий молодий науковець" серед студентів з можливим заохоченням у вигляді звільнення від обов'язку здавати екзамени та вступні екзамени до аспірантури.

21. Розроблення та реалізація комплексної програми перепідготовки й підвищення кваліфікації викладачів і співробітників університету з використанням потенціалу університету, в першу чергу, за напрямками, пов'язаними з новими інформаційними та освітніми технологіями.

Положення третє

При підготовці фахівців освітньо-кваліфікаційних рівнів "бакалавр" та "магістр" робота викладача має бути спрямована на кінцевий результат – формування у студентів компетентностей, які йому необхідні як фахівцю того чи іншого напрямку підготовки (спеціальності), спеціалізації, спеціальності та магістерської програми згідно із затвердженою моделлю. Відповідальний за дисципліну або пакет дисциплін (головний лектор) професор або провідний доцент має бути, по суті, координатором освоєння студентом відповідних знань, формування вмінь, комунікативних здатностей, відповідальності та автономності, що формують його ту чи іншу компетентність як фахівця. Перевірка якості формування відповідних компетентностей здійснюється за допомогою поточного та підсумкового контролю, що може проводитися в різних формах.

Умовами реалізації третього положення є:

1. Активна участь керівництва університету, факультетів, кафедр, професорів, провідних доцентів у формуванні державного стандарту фахівців вищої освіти рівня бакалавра та магістра, в тому числі нормативної частини навчальних планів, змісту дисциплін через органи управління та підрозділи МО України, профільні науково-методичні комісії, професійні спілки різних галузей, формування суспільної думки на відповідних конференціях та у фахових виданнях.

2. Уточнення не рідше одного разу на п'ять років моделі фахівця у термінах компетентностей з кожного напрямку підготовки, кожної спеціальності щодо переліку та змісту кваліфікацій відповідно до прогнозних уявлень змін потреб суспільства, що обумовлює виникнення нових спеціалізацій на рівні бакалаврів та нових магістерських програм у магістратурі. На основі цих уточнень формування пропозицій уряду щодо змін у Національному класифікаторі України "Класифікатор професій" ДК 003:2010, Довіднику класифікаційних характеристик професій працівників та інших нормативних документах.

3. Створення кожної спеціалізації того чи іншого напрямку підготовки (спеціальності) на рівні бакалаврату виключно для задоволення поточних або стратегічних потреб того чи іншого кола замовників (суспільних потреб), які потребують акцентованого формування у бакалаврів існуючих компетентностей або формування нових. Кожна спеціалізація має свого куратора з числа професорів та провідних доцентів, який відповідає за створення пакетів варіативних дисциплін під відповідне коло компетентностей (пакет спеціалізації), консультує студентів при виборі ними спеціалізацій і формуванні відповідно до цього своїх індивідуальних планів, формулює зміст практики, підбирає бази практики та координує керівництво нею.

4. Кожна магістерська програма створюється, як правило, на п'ять – шість років у рамках тієї чи іншої спеціальності для задоволення поточних або стратегічних потреб того чи іншого кола замовників (суспільних потреб), які потребують акцентованого формування у магістрів існуючих у даній спеціальності компетентностей або формування нових. Кожна магістерська програма має свого керівника з числа професорів, який бере участь у створенні нормативної частини магістерської програми, формує перелік варіативних дисциплін під відповідне коло компетентностей, консультує студентів при виборі ними магістерської програми і формуванні відповідно до цього своїх індивідуальних планів, формулює зміст практики, підбирає бази практики та координує керівництво нею, бере участь у відборі студентів на свою магістерську програму.

5. Підсумковий контроль результатів навчання з тієї чи іншої дисципліни, пакета дисциплін, спеціальності має бути таким, щоб з'ясувати

якість оволодіння студентом конкретної компетентності або кола необхідних компетентностей, що виражені в термінах знань, розумінь, вмінь, комунікативних здатностей, автономності та відповідальності. Простий переказ змісту конспектів лекцій і навчальних посібників не може бути задовільним результатом навчання – потрібно показати необхідний рівень сформованості компетентностей. Сенса підсумкового контролю полягає в перевірці вмінь та навичок студента застосовувати отримані знання, в перевірці ступеня оволодіння студентом тією чи іншою компетентністю або їх сукупністю. Підсумкове оцінювання провадиться у формі письмових іспитів, курсових робіт (проектів) і випускних робіт (проектів). Воно має здійснюватися з урахуванням оцінок з поточно-модульного контролю.

6. У контексті підвищення динамізму розвитку міжнародних зв'язків університету та диверсифікації зовнішньоекономічних зв'язків підприємств регіону слід посилити формування іншомовної компетентності студентів, розширити спектр іноземних мов, що вивчаються студентами університету, запроваджуючи в навчальний процес японську, корейську, шведську, турецьку та перську мови.

7. Для постійного відстеження якості підготовки випускників та можливості вчасного коригування процесу формування загальних, професійних, спеціальних, особистісних компетентностей необхідні вдосконалення внутрішньовузівської системи якості освіти, залучення до процесу управління та оцінки якості підготовки фахівців роботодавців і громадськості.

8. Ефективна реалізація цього положення неможлива без постійної роботи лектора (професора, провідного доцента) з асистентами, що проводять практичні заняття, лабораторні роботи, семінари, тренінги з метою перетворення знань, що отримані студентами, у відповідні компетентності. Така робота має проводитися у вигляді практичних занять, консультацій тощо.

Положення четверте

Студент і викладач – це партнери, які мають співпрацювати протягом усього навчального року, а не від сесії до сесії, що повинно забезпечуватися відповідним структуруванням навчальних дисциплін та

поточною блочно-модульною діагностикою з можливістю накопичення відповідних кредитів. Формування професійних компетентностей вимагає постійної наполегливої праці не тільки в аудиторіях, а й великого обсягу самостійних занять зі спеціальною літературою, що допомагає формувати необхідні вміння та навички. Для забезпечення ефективного зворотного зв'язку викладача зі студентом у процесі формування компетентностей невід'ємною складовою навчального процесу в університеті має бути постійний моніторинг засвоєння знань студентами та формування у них необхідних вмінь, комунікативних здатностей, відповідальності та автономності через поточну блочно-модульну діагностику.

Умовами реалізації четвертого положення є:

1. Кожен професор, доцент, що відповідає за ту чи іншу навчальну дисципліну (лектор), має чітко уявляти місце своєї дисципліни у структурно-логічній схемі підготовки бакалавра, магістра, вміти показати студентам її роль у формуванні їх як фахівців, роз'яснити її зв'язок з іншими дисциплінами навчального плану, довести до них обсяг даної дисципліни в кредитах та годинах з розшифровкою її структури.

2. На початку викладання дисципліни лектор має надати студентам календарний графік навчального процесу з дисципліни з датами поточного блочно-модульного контролю, характеристиками даного модуля та його зв'язком з наступними, надати зміст та обсяг самостійної роботи студента, видати індивідуальне науково-дослідне завдання, роз'яснити форми і зміст поточно-модульного контролю, надати перелік навчально-методичної літератури, вказати адреси пошуку додаткової літератури в мережі Інтернет.

3. Об'єктивність поточно-модульного контролю забезпечується лектором під керівництвом завідувача кафедри; індивідуальні письмові відповіді та/або комп'ютерні файли, що були здані студентами на кафедру, зберігаються впродовж наступного семестру. Для університету має бути розроблена єдина система проведення поточно-модульного контролю, яка б забезпечувала об'єктивність, прозорість і оперативність цієї процедури та регламентувала права й обов'язки кожного учасника науково-навчального процесу. Інструментом ефективного контролю за якістю організації навчального процесу, моніторингу та висвітлення результатів навчання студентів має бути запровадження електронного

журналу обліку результатів навчальних досягнень з урахуванням пріоритетів компетентісно орієнтованого, діяльнісного, контекстного навчання.

4. Вирішальною умовою ефективної взаємодії викладача та студента є: з одного боку, бажання студента навчатися та його здібності у відповідній сфері, а з другого – професіоналізм викладача як науковця та рівень його здібностей у педагогічній роботі. Ця теза має бути головною при прийомі на роботу або звільненні викладачів та при зарахуванні на навчання або відрахуванні студентів.

Положення п'яте

Широке запровадження в університеті індивідуалізації навчання, що обумовлено:

з боку суспільства – рівнем загальної культури, поточними та прогнозними потребами ринку праці, що формуються широкою диверсифікацією видів соціально-економічної діяльності;

з боку студентів – невичерпним різноманіттям їхніх здібностей та прагненням до самореалізації;

з боку університету – законодавчою базою, відомчою нормативною базою, поточними і прогнозними обсягами матеріальних, фінансових, трудових та інформаційних ресурсів.

Умовами реалізації п'ятого положення є:

1. Забезпечення студенту можливості формувати індивідуальний план навчання в рамках конкретної спеціальності, виходячи зі своїх інтересів, здібностей та майбутньої роботи, під керівництвом куратора відповідної спеціалізації або магістерської програми з випускової кафедри. Розробка технології заповнення та супроводження індивідуальних планів навчання.

2. Організація технічних, методичних та організаційних умов самостійної роботи студентів у рамках кредитів, що виділені на неї за даною дисципліною та додатково – у факультативному режимі. Це має бути забезпечено формуванням відповідного графіка навчального процесу, реорганізацією роботи бібліотеки, підготовкою необхідних методичних посібників, створенням таких персональних навчальних

систем, як електронних навчально-методичних комплексів, комп'ютерних програм контролю знань, інтерактивних форм обговорення актуальних навчальних проблем формування інформаційно-освітнього контенту як основи забезпечення високого рівня організації самостійної роботи студентів. Передбачення формування Харківської міжвузівської корпоративної бібліотечної мережі з метою забезпечення доступу читачів до сучасних інформаційних баз даних бібліотек університетів і НДІ.

3. Надання можливості отримання другої вищої освіти за іншою спеціальністю без порушення графіка навчального процесу з основної спеціальності та в рамках чинного законодавства. Змістовно це забезпечується формуванням індивідуальних планів навчання, а організаційно – складанням відповідного графіка навчання.

4. Формування академічних груп відповідно до успіхів студентів у навчанні та їхніх індивідуальних науково-навчальних інтересів, що забезпечено прозорою системою цього процесу.

5. Високоякісна підготовка та відповідне матеріальне і моральне заохочення науково-педагогічного персоналу, що займається індивідуалізацією освітянського процесу в університеті, тобто кураторів спеціалізацій на бакалаврському рівні та керівників магістерських програм.

6. Модернізація навчального процесу шляхом використання сучасних організаційних форм і технологій навчання, зокрема інформаційно-комунікаційних.

Для створення умов побудови індивідуальної траєкторії навчання студентів слід здійснювати впровадження інформаційно-комунікаційної системи віддаленого доступу для забезпечення дистанційного навчання та онлайн-супроводу самостійної роботи студентів.

Упровадження у навчальний процес віртуальних комп'ютерних лабораторних робіт з технічних і природничих дисциплін, що дозволяє моделювати й досліджувати фізичні закони для індивідуалізації навчання, мінімізації матеріальних витрат на придбання лабораторного обладнання та розширення асортименту віртуальних вимірювальних приладів, які передбачені змістом лабораторних робіт.

7. Перехід до економіки знань, що передбачає індивідуалізацію завдань для прояву здібностей та нових підходів мислення студентів, тобто треба розробити такі індивідуальні навчальні завдання, при

виконанні яких студенти мали б можливість максимально проявити свої здібності, вміння та навички.

8. Розробка та реалізація єдиних вимог, які відповідають кращій світовій практиці, щодо технології електронного та дистанційного навчання, щодо обов'язків викладача, який забезпечує організаційно-методичну основу такого навчання. Прийняття на цій основі загально-університетської програми розвитку електронних засобів навчання й послуг.

9. Виникає потреба обговорення пропозицій щодо модернізації освіти у ХНЕУ та покращення сприйняття потреб студентства. Для вирішення цієї проблеми доцільно створити сайт пропозицій та побажань студентів задля подальшого розвитку навчального закладу з вільним доступом кожному студенту.

Положення шосте

Виховання фахівця майбутнього суспільства, що базується на економіці знань, повинно будуватися виключно на підвищенні якості фахівців, яких готує університет, ґрунтуватися на вивченні й запровадженні досвіду світових лідерів вищої економічної освіти, використовувати кращий вітчизняний досвід. Тільки творчий підхід до аналізу і можливості використання різних елементів систем вищої освіти зарубіжних ВНЗ можуть дати позитивний результат, а не буде руйнувати вітчизняну систему освіти. Ця теза не суперечить ідеям Болонського процесу, оскільки його мета – зближення, а не уніфікація.

Умовами реалізації шостого положення є:

1. Виховний підхід, бо кожен науково-педагогічний працівник університету має бути вихователем незалежно від того, яку дисципліну він викладає і в якій науковій сфері працює, оскільки головний метод виховання – це власний приклад. Він має демонструвати, що у мережній формі синтезу нових знань суспільна ефективна діяльність починається з усвідомлення власних недоліків, продовжується усвідомленням своєї причетності до невирішених проблем і базується на довірі та повазі один до одного, об'єднанні сильних якостей інших членів творчого загалу і компенсуванні тим самим власних слабких сторін.

2. Необхідність виховати особистість – творця, а не руйнівника, та сформувати у студента:

потребу весь час навчатися, вдосконалювати свою майстерність, саморозвиватися, намагаючись об'єктивно оцінювати свій професійний рівень;

розуміння того, що майбутнє кожного залежить від його власної наполегливої праці щодо надбання компетентності впродовж усього життя, а не від впливовості, грошей батьків та знайомих;

розуміння того, що синтез нових знань усе більше і більше буде проходити в рамках неформальних творчих колективів, де немає місця чистому індивідуалізму, де моральність особистості виходить на перший план;

потребу і вміння вести здоровий спосіб життя.

3. Організація безумовного виконання вимог Кодексу професійної етики та організаційної культури працівників і студентів Харківського національного економічного університету. Запровадження практики аналізу його порушень з боку як студентів, так і викладачів.

4. Створення технічних, організаційних і методичних умов для багатогранного духовного та фізичного розвитку викладачів і студентів, що можливо через широку підтримку художньої самодіяльності, культурно-масової роботи, фізичної культури і спорту, активну участь у культурному й науковому житті міста та країни в цілому.

5. Реалізація мобільності викладачів та студентів через організацію широкої системи стажування, проходження практики, навчання студентів університету в розвинутих країнах. Використання для цього двосторонніх зв'язків з університетами інших країн та європейських програм TESIS, TEMPUS.

6. Налагодження системи співпраці з закордонними університетами викладачів та студентів при виконанні замовлень на науково-дослідні та проектно-конструкторські розробки з використанням системи Internet і за прямими зв'язками.

7. Підготовка фахівця з вищою освітою, що передбачає не тільки формування професійних компетентностей, окремих професійних знань, вмінь та навичок, а й формування загальних і особистісних компетентностей, розвиток професійно важливих якостей, формування психологічної готовності працювати за обраною професією, що вимагає посилення в навчально-виховному процесі виховної складової під час аудиторної та позааудиторної роботи.

8. Створення на базі відповідної кафедри психологічної служби університету з метою виховання особистості та уникнення можливих конфліктних ситуацій.

9. Розвиток системи студентського самоврядування на базі ідеї колективної відповідальності та господарського самозабезпечення.

10. Організація роботи з поширення концепції здорового способу життя серед студентів шляхом:

створення консультативної служби медико-біологічного контролю, розробки та запровадження системи контролю за станом фізичного розвитку і здоров'я студентів;

сприяння діяльності студентських спілок фізкультурно-спортивної спрямованості;

удосконалення системи інформування через засоби масової інформації, а саме сайт ХНЕУ, радіо ХНЕУ, молодіжну пресу, про позитивний вплив на здоров'я людини оптимальної рухової активності, зокрема, застосування соціальної реклами масового спорту як важливого чинника здорового способу життя з метою залучення студентства та викладачів до регулярних фізкультурно-оздоровчих занять;

здійснення заходів щодо зміцнення матеріальної бази фізкультурно-оздоровчого комплексу та благоустрою прилеглої до нього території.

Положення сьоме

Стратегія розвитку світової економіки, її перехід до економіки знань, а отже, до мережних форм синтезу нових знань диктують підсилення ролі фундаментальної підготовки фахівців. Відносно економічної освіти це означає підсилення економіко-теоретичної, економіко-математичної та комп'ютерної підготовки фахівців.

Особливої уваги потребує розвиток економічної теорії, оскільки тільки вітчизняні вчені та їхні колеги з постсоціалістичних країн мають необхідну суспільну практику для розробки теорії переходу від адміністративно-командної економіки до економіки знань. Ця теорія має стати першою складовою фундаменталізації підготовки фахівців економічного спрямування.

Другою складовою є значне підвищення теоретичної підготовки студента за профільною для даної спеціальності дисципліною, що має базуватися як на університетських наукових дослідженнях, так і на досягненнях світової наукової думки.

Дуже важливим є забезпечення третьої складової фундаменталізації вищої економічної освіти – підключення наших вчених до науково-дослідної та проектної роботи всього світового науково-технічного співтовариства у сфері економіко-математичного моделювання та комп'ютерних технологій.

Умовами реалізації сьомого положення є:

1. Структура та зміст навчальних планів підготовки бакалаврів і магістрів мають урахувувати необхідність фундаменталізації вищої економічної освіти.

2. Тематика науково-дослідних і проектно-конструкторських робіт та структура підготовки фахівців вищої кваліфікації, тобто кандидатів, докторів наук, мають бути узгоджені з вимогою фундаменталізації економічної освіти.

3. Фундаменталізація економічної освіти вимагає відбору абітурієнтів з математичним, логічним складом мислення і відповідними здібностями. Тому профорієнтаційна робота має проводитись серед відповідного контингенту у школах, що спеціалізуються на точних науках. З такими студентами слід посилити індивідуальну роботу, залучати їх до всіляких конкурсів, олімпіад, гуртків поглибленого вивчення дисциплін, тобто протягом 5 – 6 років організувати умови для розвитку талановитого фахівця, науковця.

4. Необхідність поряд зі спеціальностями економічного профілю розвивати комп'ютерний напрям підготовки фахівців, оскільки:

комп'ютерна підготовка фахівців економічних спеціальностей буде кращою, якщо вона здійснюватиметься викладачами, що ведуть наукові дослідження на своїх спеціалізованих (комп'ютерних) кафедрах і готують паралельно фахівців комп'ютерного напрямку;

підготовка фахівців комп'ютерного напрямку для організаційно-економічних систем буде більш якісною, якщо дисципліни економічного профілю, що описують предметну область, будуть викладати профе-

сори, які ведуть наукову роботу організаційно-економічного профілю на своїх спеціалізованих кафедрах.

5. При підготовці фахівців економічних спеціалізацій передумовою формування у студентів компетентностей з виробництва нових знань є взаємозв'язок економіко-теоретичної, економіко-математичної та комп'ютерної підготовки фахівців шляхом:

розроблення та впровадження в навчальний процес міжпредметних дисциплін, наприклад, "Макроекономічні моделі", "Аналіз даних на ПК";

розширення переліку вибіркових дисциплін, що формують навчальні плани економічних спеціальностей, спрямованих на формування у студентів здатності до використання сучасних інформаційних систем і технологій в економіці та бізнесі;

підвищення рівня та змісту дисциплін, пов'язаних з упровадженням інформаційних технологій, на основі постійного оновлення відповідних тем щодо вивчення особливостей та специфіки використання сучасних парадигм інформаційно-комунікаційних технологій у майбутніх сферах діяльності студентів;

залучення фахівців провідних ІТ-компаній до проведення лекцій, круглих столів, присвячених перспективам ІТ-рішень в економіці, для студентів некомп'ютерних спеціальностей.

Кожна з наведених умов реалізації концептуальних положень може бути реалізована в рамках одного або декількох напрямів роботи університету, а саме: навчальної, наукової, методичної, виховної та міжнародної. Для цього два рази на рік в університеті розробляються конкретні завдання з визначенням терміну виконання та відповідальних виконавців на поточний період і відповідні завдання на стратегічний інтервал часу. Сукупність цих завдань складає програму розвитку університету. Розробкою складових такої програми кожен рік опікується науковий загал університету, а її обговорення проходить на засіданнях вчених рад факультетів.

Література

1. Бланк Дж. Оценка конкурентоспособности Украины в условиях

политических изменений / Дженнифер Бланк // Зеркало недели. – 2005. – № 25. – С. 11.

2. Джи Б. Имидж фирмы. Планирование, формирование, продвижение / Джи Б. – СПб. : Изд. "Питер", 2000. – 224 с.

3. Згуровский М. З. Путь к информационному обществу – от Женевы до Туниса / Згуровский М. З. // Зеркало недели. – 2005. – № 34. – 3 сентября.

4. Кремень В. Г. Концепція розвитку економічної освіти в Україні // Освіта України. – 2004. – № 6. – С. 4–5.

5. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегії в освітньому просторі / Кремень В. Г. – 2-ге вид. – К. : Т-во "Знання" України, 2011. – 520 с.

6. Липа Ю. Призначення України / Юрій Липа. – Львів : Просвіта, 1999. – 177 с.

7. Пономаренко В. С. Концептуальні засади розвитку економічного університету / Пономаренко В. С. // Економіка розвитку. – 2006. – № 1(37). – С. 5 – 10.

8. Пономаренко В. С. Концепція розвитку економічної освіти в Україні / В. С. Пономаренко, М. В. Афанасьєв, Г. В. Задорожний // Економіка розвитку. – 2003. – № 4 (28). – С. 5–15.

9. Проект Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки [Електронний ресурс] // Освіта Харкова. Офіційний сайт Департаменту освіти Харківської міської ради. – Режим доступу : <http://www.kharkivosvita.net.ua/document/2250>.

10. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341 // Урядовий кур'єр – 2012. – № 9. – С. 9–10.

11. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів (проект) [Електронний ресурс] / Комітет з питань науки і освіти. – Режим доступу : http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?art_id=47920.